

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ

ΛΟΥΚΑΝ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΤΗΣ Β'. ΚΥΡΙΑΚΗΣ.

Ψαλ. 101, « **ΜΕΓΑΛΑ** τὰ ἔργα Κυρίου ἐξεζητημένα
2. » εἰς πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ »! Τοιαύ-
την τάξιν καὶ ἔκθεσιν ἔχουσι τοῦ ἀναγνω-
σθέντος εὐαγγελίου τὰ λόγια, ὥστε, ὅταν
βάψωμεν τὸν νοῦν ἡμῶν εἰς τῶν ἐννοιῶν τὸ
βάθος, ὑπερθαυμάζομεν τῆς ἀπείρου σοφίας
τοῦ θεοῦ τὴν οἰκονομίαν. Διδάσκει τὸ ση-
μερινὸν εὐαγγέλιον μαθήματα δυσπαράδε-
κτα εἰς τοὺς σαρκικούς ἀνθρώπους· τοιοῦτόν
ἐστὶν ἡ ἀγάπη τῶν ἐχθρῶν καὶ τὸ δάνειον
πρὸς ἐκείνους, παρ' ὧν οὐκ ἐλπίζομεν τὴν
ἀνταπόδσιν. Ὄταν δὲ ταῦτα ἐξεφώνησεν ὁ
θεάνθρωπος, τοιοῦτοτρόπως ἐπροοιμίασεν,
ὥς ἀπέδειξεν εὐπαράδεκτα τὰ δυσπαράδε-
κτα, καὶ τοιοῦτοτρόπως παρέστησε τὸ ὅτι
δίκαια καὶ εὐλογοφανῆ εἰσιν, ὥστε ἀναπο-
λογήτους κατέστησε τοὺς μὴ ταῦτα δεχο-
μένους. Καθὼς δὲ ὁ σοφὸς διδάσκαλος ἄρ-
χεται τῆς πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ παρα-
δόσεως ἀπὸ τῶν ἀπλουστέρων καὶ αἰσθητῶν
πραγμάτων, ἔπειτα διὰ τούτων προγυμνά-
σας αὐτούς, προάγει ἐπὶ τὰ δεινότερα καὶ
τὰ ὑπὲρ τὴν αἴσθησιν μαθήματα, οὕτω καὶ
ὁ πάνσοφος διδάσκαλος καὶ τοῦ κόσμου
σωτὴρ πρῶτον μὲν ἐξέθετο τὸν φυσικὸν
καὶ τὸν ὑπὸ τὴν αἴσθησιν νόμον· δι' αὐτῶν
δὲ προετοιμάσας τὸν νοῦν καὶ τὰς διαθέσεις

τῶν ἀνθρώπων, ἐδίδαξεν ἔπειτα τὰ ὑψηλό-
τερα καὶ τελειότερα μαθήματα, τὰ λογιζό-
μενα ὑπὸ τῶν ἀσθενεστέρων ἐναντία εἰς τὰ
ιδιώματα τῆς φύσεως. Ὅστις προσηλώσῃ
τὸν νοῦν εἰς τὴν ἐξῆς ἐρμηνείαν, ἐκεῖνος
βλέπει καθαρὰ ὅσα εἶπομεν.

Εἶπεν ὁ Κύριος· καθὼς θέλετε, Λουκ. 6,
32.
ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ
ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως.

Νόμος ἐστὶν οὗτος, εἰς αὐτὴν τὴν λογι-
κὴν φύσιν ἐμπεφυτευμένος, τοσοῦτον δι-
καιος, εὐλογος καὶ καταπειστικός, ὥστε
οὐδεὶς οὐδὲ πιστὸς οὐδὲ ἀπιστος δύναται
κατὰ τούτου ἀντειπεῖν ἢ ἀντισταθῆναι.
Καθὼς θέλεις, ἵνα ποιῶσιν οἱ ἄνθρωποι πρὸς
σέ, ποίει καὶ σὺ αὐτοῖς ὁμοίως· θέλεις, ἵνα
ἄλλος τις ἀρπάξῃ τὰ ὑπάρχοντά σου, ἢ
ἐξουδενώσῃ τὴν τιμὴν σου, ἢ προξενήσῃ
σοι μικρὰν τινα βλάβην; οὐχὶ ἀναμφιβό-
λως· λοιπὸν ποίει καὶ σὺ ὁμοίως, ἤγουν
μηδὲ ἀρπάξῃ, μηδὲ ἀτίμαζε, μηδὲ βλάπτῃ
τὸν ἄλλον. Τί θέλεις ἀπὸ τῶν ἄλλων; θέ-
λεις βέβαια, ἵνα πάντες καὶ ἀγαπῶσι,
καὶ τιμῶσι, καὶ κατὰ πάντα τρόπον
γίνωνται εὐεργέται σου· λοιπὸν ποίει καὶ

σὺ πρὸς πάντας ὁμοίως· πάντας ἀγάπα, πάντας τίμα, μετὰδίδε εἰς πάντας τὰς εὐεργεσίας σου. Ποία ἀπόκρισις ἢ ποία ἀντιλογία εἰς τοῦτο; οὐδεμία. Ἐπειδὴ δὲ ὁ θεὸς εὐαγγελιστῆς Ματθαῖος τὸν αὐτὸν νόμον τοῦ θεοῦ γράψας, εἶπεν, ὅτι ὁ Κύριος, ὅτε τοῦτον τὸν νόμον ἐξεφώνησε, τότε προσέθηκε καὶ τὸ « Οὗτος γὰρ ἐστὶν ὁ νόμος » καὶ οἱ προφήται »· φανερόν ἐστιν, ὅτι ὅσα ὁ Μωσαϊκὸς νόμος καὶ οἱ προφῆται καὶ τὸ εὐαγγέλιον διδάσκουσι, τοσοῦτον δίκαιά εἰσιν, ὅσον καὶ οὗτος ὁ δικαιοῦτατος νόμος. Διὰ τούτου δὲ τοῦ νόμου προπαρασκευάσας ὁ θεάνθρωπος τοὺς ἀκροατάς, προβιάζει αὐτοὺς ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα καὶ τελειότερα μαθήματα, λέγων·

Ματ. 7,
12.

Λουκ. 6,
32.

Καὶ εἰ ἀγαπᾶτε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστὶ· καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτοὺς ἀγαπῶσι. Καὶ ἐὰν ἀγαθοποιῆτε τοὺς ἀγαθοποιῶντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστὶ; καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ τὸ αὐτὸ ποιοῦσι. Καὶ ἐὰν δανείζητε παρ' ὧν ἐλπίζετε λαβεῖν, ποία ὑμῖν χάρις ἐστὶ; καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἁμαρτωλοῖς δανείζουσιν, ἵνα ἀπολάβωσι τὰ ἴσα.

Ἄμαρτωλούς ἐνταῦθα καλεῖ οὐ μόνον τοὺς παραβάτας τοῦ νόμου τοῦ θεοῦ, ὅστις ἐπαγγέλλεται μεγάλας ἀμοιβὰς εἰς τοὺς τὸν νόμον φυλάσσοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀνόμους καὶ ἀπίστους, οἵτινες οὐκ ἔχουσι νόμον, ὑποσχόμενον διὰ τὴν ἀρετὴν οὐρανίους ἀνταποδόσεις. Οἱ τοιοῦτοι οὖν ἁμαρτωλοὶ οὐ δι' ἀγάπην θεοῦ, ἀλλὰ δι' ἰδίαν ὠφέλειαν, οὐ

δι' ἀρετὴν, ἀλλὰ δι' ἀμοιβὴν, ἀγαπῶσι μόνον τοὺς φίλους, καὶ εὐεργετοῦσι μόνους τοὺς εὐεργετοῦντας, καὶ δανείζουσιν εἰς μόνους ἐκείνους, παρ' ὧν ἐλπίζουσιν ἀπολαβεῖν τὰ ἴσα. Ποῖος λοιπὸν μισθός, ἢ ποία παρὰ θεοῦ ἀνταπόδοσις πρέπει εἰς αὐτούς; οὐδεμία· διότι αὐτοὶ λαμβάνουσι τὴν ἀνταπόδοσιν παρὰ τῶν ὑπ' αὐτῶν εὐεργετηθέντων· ἀντὶ τῆς πρὸς τοὺς φίλους αὐτῶν ἀγάπης λαμβάνουσιν ἀγάπην καὶ φιλίαν· ἀντὶ τοῦ δανείου, δάνειον, ἢ ἴσην ἀνταπόδοσιν. Τοιοῦτοτρόπως δὲ ἐξευτελίσας ὁ Κύριος τὴν ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν καὶ ἁμαρτωλῶν νομιζομένην ἀρετὴν, παραδίδωσι τῆς ἀληθινῆς καὶ ἀξιομίθου εὐεργεσίας καὶ ἀρετῆς τὰ ἅγια μαθήματα.

Πλὴν ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καὶ ἀγαθοποιεῖτε, καὶ δανείζετε, μηδὲν ἀπελπίζοντες· καὶ ἔσται ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς, καὶ ἔσθε υἱοὶ ὑψίστου· ὅτι αὐτὸς χρηστός ἐστὶν ἐπὶ τοὺς ἀχαρίστους καὶ πονηροὺς.

Λουκ. 6,
35.

Ἴδου ἡ ἀρετὴ ἢ ἀληθινὴ ἢ τῷ θεῷ εὐπρόσδεκτος καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀξιοθαύμαστος, ἢ ἀρετὴ ἢ ἀξία πολλῶν καὶ μεγάλων μισθῶν καὶ ἀνταποδόσεων. Ὄταν ἀγαπᾶς καὶ εὐεργετῆς οὐ μόνον τοὺς φίλους σου, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐχθροὺς σου, ὅταν δανείζης οὐ μόνον εἰς ἐκείνους, παρ' ὧν ἐλπίζεις λαβεῖν τὰ ἴσα, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἀπόρους καὶ πτωχοὺς, κἂν δὲ παρ' αὐτῶν μὴ ἐλπίζης τὴν ἀμοιβὴν, οὐκ ἀπελπίζεσαι ὁμῶς ἀπ' αὐτῆς, ἀλλ' ἐλπίζεις, ὅτι ὁ θεὸς ἀνταποδώσει σοι πολυπλάσιον τὸ ἀνταπά-

Ματ. 5,
45.

δομά σου, τότε τὸ ἔργον σου ἐστὶν ἀληθινὴ ἀρετὴ, τότε ὁ μισθός σου πολὺς, τότε γίνεσαι κατὰ χάριν καὶ καθ' ὁμοίωσιν υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου· διότι καθὼς αὐτὸς ἀγαθὸς ἐστὶ καὶ ἐπὶ τοὺς ἀχαρίστους καὶ πονηροὺς, καὶ « ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς » καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ « ἀδίκους », οὕτω καὶ σὺ τῇ αὐτοῦ χάριτι ἀγαπᾶς καὶ εὐεργετεῖς καὶ φίλους καὶ ἐχθροὺς, καὶ δανεῖζεις οὐ μόνον εἰς τοὺς εὐπόρους, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἀπόρους, οἵτινες ἔχουσι χορηγὸν τῆς ἀνταποδόσεως τὸν θεόν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ἀγάπη τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἡ πρὸς αὐτοὺς εὐεργεσία καὶ τὸ δάνειον εἰς τοὺς ἀπόρους οἰκτιρμὸς καὶ ἔλεός ἐστι, καὶ ταῦτα ὡς τοιαῦτα παρὰ τῷ θεῷ λογιζόνται, διὰ τοῦτο, εἰπὼν ὁ θεὸς ἀν-

θρωπος τὰ προειρημένα, ἐπάγει καὶ τὰ ἐξῆς.

Γίνεσθε οὖν οἰκτίρμονες, καθὼς καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν οἰκτίρμων ἐστὶ.

Λουκ. 6,
36.

Περὶ μὲν τοῦ πατρὸς καὶ θεοῦ εἶπε τὸ « Ἔστιν οἰκτίρμων »· περὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων « Γίνεσθε οἰκτίρμονες »· διότι ὁ μὲν θεὸς ἐστὶ κατὰ φύσιν οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων, ἄπειρον ἔχων ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ ἔλεος καὶ τοὺς οἰκτιρμούς· ὁ δὲ ἄνθρωπος, ἐὰν θέλη, γίνεται οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων διὰ τῆς χάριτος καὶ βοηθείας τοῦ θεοῦ· ὁ θεὸς κατὰ φύσιν ἀφ' ἑαυτοῦ ἐστὶν οἰκτίρμων, ὁ ἄνθρωπος χωρὶς τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος καὶ βοηθείας οὐδὲως γίνεται οἰκτίρμων· « Χωρὶς ἐμοῦ, εἶπεν αὐτὸς ὁ θεός, οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν ».

Ιωάν. 15,
5.

ΟΜΙΛΙΑ

ΜΕΤΑ ΤΟ ΚΑΤΑ

ΛΟΥΚΑΝ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΤΗΣ Β'. ΚΥΡΙΑΚΗΣ.

Δουκ. 6,
35. ἘΝΤΟΛὴ ἀράγε τοῦ θεοῦ ἐστὶ τὸ « Ἀγα-
» πᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν », καθὼς καὶ τὸ
Ἐξ. 20,
21. « Τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα σου »
Ματ. 19,
21. ἢ συμβουλή ἐστὶ, καθὼς καὶ τὸ « Εἰ θέλεις τέ-
» λειος εἶναι, ὑπάγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρ-
» χοντα καὶ δὸς πτωχοῖς »; Ἐάνως συμβουλήν
εἶπε τοῦτο ὁ θεός, ὅστις μὲν ἤκουεν αὐτήν,
ἐγένετο τέλειος καὶ ἤξιούτο ἐν τῇ βασιλείᾳ

τῶν οὐρανῶν τόπου ὀνομαστοῦ καὶ δόξης
ὑπερτέρας τῶν υἱῶν καὶ θυγατέρων τοῦ θεοῦ·
ὅστις δὲ ταύτης μὲν τῆς συμβουλῆς παρή-
κουεν, ἐφύλαττε δὲ τὰς ἐντολάς, ἐκείνος
ἔμενε μὲν ἀτελής καὶ ἀμέτοχος τῆς ὑπερ-
βαλλούσης τιμῆς καὶ δόξης, ἐσυντάσσετο
ὅμως μετὰ τῶν σωζομένων καὶ ἀπελάμβα-
νε τῆς θείας μακαριότητος· ἀλλὰ τὸ « Ἀγα-

ὄρα τὴν
Ναζιανζ. ἐν
τῷ 1. στή-
λιτ. λόγ.
Ἡσ. 3,
56.

» πᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν » οὐχ ὡς συμβουλεύων εἶπεν ὁ Κύριος, ἀλλ' ὡς προστάτων· οὐχ ὡς συμβουλήν εἶπε τοῦτο, ἀλλ' ὡς ἐντολήν. Ὅθεν ὅστις μὴ φυλάξῃ ταύτην τὴν ἐντολήν αὐτοῦ, κατακρίνεται, καθὼς καὶ οἱ παραβάται τῶν λοιπῶν ἐντολῶν αὐτοῦ.

Τόσον δὲ φανερόν ἐστιν, ὅτι οὐκ ἔστι συμβουλή, ἀλλ' ἐντολή, ὥστε οὐδὲ ἔχει χροίαν τὸ πρᾶγμα ἀποδείξεως· πρῶτον μὲν ἐπειδὴ βλέπομεν, ὅτι ὁσάκις ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἔδωκε τὰς ἀγίας αὐτοῦ συμβουλάς, οὐ μόνον οὐκ ἐλάλησε προστακτικῶς, ἀλλὰ καὶ ἀφῆκε τὸν καθένα εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ, ἵνα ὑπακούσῃ ἢ μὴ τὴν συμβουλήν·

Ματ. 19, 21. « Εἰ θέλῃς, εἶπε, τέλειος εἶναι, ὑπάγε, »

» πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός » πτωχοῖς »· καὶ « ὁ δυνάμενος χωρεῖν » χωρεῖτω· περὶ δὲ τῆς ἀγάπης τῶν ἐχθρῶν οὐ μόνον ἐλάλησε προστακτικῶς, λέγων

« Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν », ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς ἐμφάσεως τοῦτο προστάξας, εἶπεν « Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, Ἀγαπᾶτε τοὺς » ἐχθροὺς ὑμῶν »· δεύτερον δέ, ἐπειδὴ τοῦτο τὸ πρόσταγμα ἔστι μίαν τῶν δέκα ἐντολῶν,

ἤγουν ἢ δευτέρα τοῦ δεκαλόγου ἐντολή, ἣτις ὁμοία ἐστὶ τῇ ἐντολῇ τῇ πρώτῃ·

« Ἀγαπήσεις, λέγει ἢ δευτέρα ἐντολή, τὸν » πλησίον σου ὡς σεαυτὸν »· τὸ δὲ ὄνομα πλησίον σημαίνει ἐπίσης πάντα ἄνθρωπον, καὶ τὸν συγγενῆ καὶ τὸν ξένον, καὶ τὸν φίλον καὶ τὸν ἐχθρόν, καὶ τὸν εὐεργέτην καὶ τὸν ἐπίβουλον· πᾶς ἄνθρωπος ἐστὶ πλησίον ἡμῶν, ἐπειδὴ πάντες οἱ ἄνθρωποι τὴν αὐτὴν ἔχομεν φύσιν, τὸν αὐτὸν προπάτορα, τὸν αὐτὸν δημιουργόν. Ἀληθῶς ἢ

μὲν φιλία πλησιάζει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἢ δὲ ἐχθρα μακρύνει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου· ἀλλ' ὁ μακρυσμὸς οὗτος ὁ σχετικὸς οὐδὲ ἀναιρεῖ οὐδὲ μεταβάλλει τὸν φυσικὸν τοῦ ἀνθρώπου πλησιασμόν εἰς τὸν ἄνθρωπον· ὁ φυσικὸς χαρακτήρ τοῦ πλησίον μένει ἀναλλοίωτος, καὶ μεσολαβῆ ἢ ἐχθρα. Ὅθεν πλησίον ἐστὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ, καὶ ἢ ἐχθρα τοῦτον ἀπομακρύνῃ, καὶ πλησίον ὀνομάζωμεν μόνον τὸν φίλον.

Ὅταν ὁ θεὸς ἔγραψεν εἰς τὰς πλάκας τοῦ νόμου τὸ « Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν », τοῦτο ἐσκόπησε, καὶ τοῦτο ἐνομοθέτησεν, ἤγουν τὸ ἀγαπήσεις πάντα ἄνθρωπον, καὶ τὸν φίλον σου καὶ τὸν ἐχθρόν σου. Τοῦτο βέβαιόν ἐστὶ καὶ ἀναντιβῆτον· ἐπειδὴ διὰ τοῦ αὐτοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου παρήγγειλεν ὁ θεός, ἵνα καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν εὐεργετῶμεν· « Ἐὰν δὲ » συναντήσης, λέγει, τῷ βοῖ τοῦ ἐχθροῦ σου, ἢ τῷ ὑποζυγίῳ αὐτοῦ πλανωμένοις, » ἀποστρέψας ἀποδώσεις αὐτῷ· ἐὰν δὲ ἴδῃς » τὸ ὑποζύγιον τοῦ ἐχθροῦ σου πεπτωκός » ὑπὸ τὸν γόμον, ἤγουν ὑποκάτω τοῦ φορτίου αὐτοῦ, οὐ παρελεύσῃ αὐτό, ἀλλὰ » συναρῆς αὐτό μετ' αὐτοῦ ». Οὐκ εἶπε δὲ τότε ὁ θεὸς ἐκπεφασμένως τὸ « Ἀγαπᾶτε » τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν », πρῶτον μὲν ἐπειδὴ ἢ καρδία τῶν Ἰσραηλιτῶν τῶν γεννηθέντων καὶ ἀνατραφέντων μετὰ τῶν Αἰγυπτίων, τῶν πολλὰ ἐφθαρμένων κατὰ τὰ ἦθη, ἦν πολλὰ σαρκικὴ καὶ παχυλή, καὶ ἐπομένως οὐκ ἠδύνατο χωρῆσαι τότε εὐθὺς ταύτην τὴν διδασκαλίαν· δεύτερον δὲ ἐπειδὴ, ἵνα μὴ πέσωσιν εἰς τὴν ἀσέβειαν

καὶ εἰδωλολατρείαν τῶν πλησιαζόντων αὐ-
 τοὺς ἐθνῶν, παρσῆσας αὐτὰ ὡς ἄξια θανά-
 του κατ' ὡς ἐχθροὺς αὐτῶν, ἐδίδαξεν αὐτοὺς
 Δευτ. 7, 1, 2. τὸ κατ' αὐτῶν μῖσος. « Πατάξεις αὐτοὺς »
 εἶπεν, ἤγουν τοὺς Χεταίους, καὶ Γεργεσαίους,
 καὶ Ἀμορραίους, καὶ Φερεζαίους, καὶ Εὐαί-
 ους, καὶ Ἰεβουσαίους. « Ἀφανισμῷ ἀφανιεῖς
 αὐτούς. -- Οὐ προσαγορεύσεις, εἶπε περὶ
 αὐτῶν 23, 6. » τῶν Ἀμμωνιτῶν καὶ Μωαβιτῶν, εἰρηνικὰ
 » αὐτοῖς, καὶ συμφέροντα αὐτοῖς, πάσας τὰς
 λρ.θ. 25, 17, 18. » ἡμέρας σου εἰς τὸν αἰῶνα.—Ἐχθραίνετε, εἶ-
 » πε, τοῖς Μαδιθηναίοις, καὶ πατάξατε αὐτούς,
 » ὅτι ἐχθραίνουσιν αὐτοὶ ὑμῖν ἐν δολιότητι ».

Ἐκ τούτων οἱ Ἰουδαῖοι ἐλογίζοντο νόμον
 θεοῦ οὐ μόνον τὴν πρὸς τοὺς φίλους καὶ
 ὁμογενεῖς αὐτῶν ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ τὸ
 πρὸς τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀλλογενεῖς αὐτῶν
 μῖσος. Διό καὶ ὁ σωτὴρ ἡμῶν εἶπεν « Ἡ-
 » κούσατε, ὅτι ἐρρήθη, Ἀγαπήσεις τὸν
 » πλησίον σου, καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν
 » σου ». Αὐτὸς δὲ ὁ σωτὴρ ἡμῶν, ὅστις
 αὐτ.θ. 17. ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, οὐχ ἵνα καταλύσῃ
 τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, ἀλλ' ἵνα αὐτὸν πλη-
 ρώσῃ, σαφηνίσας τὴν δευτέραν τοῦ θεοῦ
 ἐντολήν, καὶ διὰ τῆς ἐξηγήσεως ἀναπλη-
 ρώσας τὸ ἀτελὲς αὐτῆς, ἐνετείλατο φανερά,
 καὶ εἶπεν ἐκπεφασμένως. « Ἐγὼ δὲ λέγω
 » ὑμῖν, Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλο-
 » γεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς
 » ποιεῖτε τοὺς μισοῦντας ὑμᾶς, καὶ προσ-
 » εύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς
 » καὶ διωκόντων ὑμᾶς ».

Αὕτη δὲ ἡ ἐντολή ὑπερύψωσε καὶ
 ὑπερεδόξασε τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν.
 ταύτην τὴν ἐντολήν ἐθαύμασαν οἱ Ἕλληνες
 οἱ εἰδωλολάτραι, ταύτην ἄχρι τῆς σήμερον

(ΚΥΡΙΑΚ. ΕΥΑΓΓΕΛ. ΤΟΜ. Β')

ἐπαινοῦσι, καὶ μὴ θέλοντες, οἱ ἄπιστοι.
 αὕτη ἔδειξεν, ὅτι ἀληθῶς θεοῦ ἔργον ἐστὶν
 ἡ ἠθικὴ τοῦ εὐαγγελίου διδασκαλία. αὕτη
 ἐστὶν ἡ δόξα καὶ τὸ καύχημα τοῦ χριστι-
 ἀνικοῦ νόμου. Οὐδεὶς πρὸ Χριστοῦ νομοθέτης
 ἐδίδαξε τοσαύτην τελειότητα, οὐδεὶς ποτε
 ἐνομοθέτησεν, ἵνα ἀγαπῶμεν καὶ εὐεργε-
 τῶμεν τοὺς ἐχθροὺς. αὕτη ἡ ἐντολή, φυλατ-
 τομένη πάντα παύει τὰ ἐν τῷ κόσμῳ κακά,
 φέρει τὴν εἰρήνην τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν,
 καὶ μεταβάλλει τὴν γῆν εἰς οὐρανόν. αὕτη
 ἡ ἐντολή, φυλαττομένη, ἀναβιδιάζει τὸν ἄν-
 θρωπον εἰς τὰ ὕψη τῆς ἐνδεχομένης αὐτῷ
 τελειότητος. αὕτη ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον ὅμοιον
 τῷ θεῷ, ὅστις « ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ
 » ἐπὶ ἀγαθοὺς καὶ πονηροὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ
 » δικαίους καὶ ἀδίκους ».

Ματ. 5,
45.

Ναί, λέγεις, ταῦτα πάντα εἰσὶν ἀληθῆ
 καὶ βέβαια. ἀλλ' αὕτη ἡ ἐντολή ἐστὶ πολλὰ
 δύσκολος, ἐστὶν ἐναντία εἰς τὴν γνώμην
 τοῦ κόσμου, ἐναντία καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἰδιώ-
 ματα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. ἐὰν ἀγαπῶ
 καὶ εὐεργετῶ ἐκεῖνον, ὅστις μὲ καταφρονεῖ,
 καὶ ἐπιβουλεύει τὰ ὑπάρχοντά μου καὶ
 τὴν τιμὴν μου καὶ τὴν ζωὴν μου, νομίζουσί-
 με μωρόν, γίνομαι ὄνειδος ὅλου τοῦ κόσμου.
 τὸν ἐχθρόν μου καὶ ἡ καρδία μου μισεῖ,
 καὶ ἡ ψυχὴ μου ἀποστρέφεται, καὶ ὁ νοῦς
 μου πείθει με, ἵνα ἀναλάβω τὴν κατ' αὐτοῦ
 ἐκδίκησιν. Ἀδελφέ, ὅσα εἶπες, εἰσὶ προλή-
 ψεις ἀδιάκριτοι, εἰσὶ διαλογισμοὶ σφαλεροί,
 εἰσὶν ἀνθρώπων ἀμαθῶν καὶ διεφθαρμένων
 γνώμαι. Ὅστις ἐξετάσῃ τὸ πρᾶγμα, ὡς
 πρέπει, ἐκεῖνος βλέπει, ὅτι αὕτη ἡ ἐντολή
 οὐκ ἐστὶ δύσκολος οὐδὲ ἐναντία εἰς τὴν
 γνώμην τοῦ κόσμου, οὐδὲ ἀντιμαχομένη

εἰς τὰ ἰδιώματα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

Ὁ ἐχθρὸς σου, μισούμενος ὑπὸ σοῦ, δυσφημίζει πανταχοῦ τὸ ὄνομά σου· τοῦτο προξενεῖ σοι λύπην. Ὁ ἐχθρὸς μισούμενος ἐπιβουλεύει τὴν τιμὴν σου· τοῦτο προξενεῖ σοι ἀγανάκτησιν. Ὁ ἐχθρὸς μισούμενος ἐμποδίζει παντὶ τρόπῳ τὴν αὐξήσιν τῶν ὑπαρχόντων σου καὶ τὴν εὐτυχῆ σου κατὰστασιν· τοῦτο προξενεῖ σοι θυμὸν, θλίψιν, ταραχὴν. Ὅταν μισῆς τὸν ἐχθρόν σου, ἀνάγκη ἐστίν, ἵνα ἐπαγρυπνῆς νύκτα τε καὶ ἡμέραν, ἵνα προκαταλαμβάνῃς τὰς ἐπιβουλάς αὐτοῦ· ἀνάγκη ἐστίν, ἵνα προσηλώσῃς τὸ περισσότερον μέρος τῆς προσοχῆς σου, ἵνα μὴ βλάβῃς τὴν γυναῖκά σου, τὰ τέκνα σου, τοὺς συγγενεῖς σου, τοὺς δούλους σου, τὸν οἶκόν σου· πρέπει νὰ τρέχῃς ἔνθεν καὶ κειθεν, παρακαλῶν τοῦτον, καὶ προσκυνῶν ἐκείνον, ἵνα, ὑπέρμαχοί σου γενόμενοι, ἀντισταθῶσι, καὶ ἀπαλλάξωσί σε τῆς καταδρομῆς αὐτοῦ· κάθῃσαι εἰς τὴν τράπεζαν; ὁ ἄρτος σου γίνεται σοι πικρὸς, διότι φοβεῖσαι τὸν διωγμὸν τοῦ ἐχθροῦ σου· πίπτεις εἰς τὴν κλίνην σου; ὁ ὕπνος σου ἐστὶ παρακεκομμένος καὶ ἀήσυχος, διότι ὀνειροπωλεῖς τοῦ ἐχθροῦ σου τὰ ἔνειδρα· οὐδὲ τὴν ἡμέραν ἔχεις εἰρήνην, οὐδὲ τὴν νύκτα ἡσυχίαν, οὐδὲ τὸν νοῦν σου δύνασαι νὰ προσηλώσῃς, ὡς πρέπει, εἰς τὰς ὑποθέσεις σου. Ἐὰν ἐκδικηθῆς τὸν ἐχθρόν σου, καὶ παιδεύσῃς αὐτόν, χαίρεις μὲν πρὸς ὀλίγον, ἔπειτα ἀκολουθεῖ σοι ὁ ἔλεγχος καὶ ἡ βάσανος τῆς συνειδήσεως· ἐὰν μὴ ἐκδικηθῆς αὐτόν, ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐκδικήσεως γίνεται σκώληξ εἰς τὴν καρδίαν σου καὶ πῦρ εἰς τὰ σπλάγχνα σου. Οἱ καρποὶ λοιπὸν τῆς ἐχθρας εἰσὶ

λύπη, ἀγανάκτησις, θυμὸς, ὀργή, φόβος, φροντίδες, ἀγῶνες, βία τοῦ νοῦς σου, ταραχὴ τῆς ψυχῆς σου, βάσανος τῆς καρδίας σου. Ἄραγε δὲ ταῦτα τὰ κακὰ εἰσὶ μικρά, ὑποφερτά, εὐκόλα; Τούτων τῶν κακῶν ἡ ἀπαλλαγὴ ἴσταται εἰς μόνην τὴν θέλησίν σου, κρέματα ὅλη ἐκ μιᾶς μόνης σταθερᾶς ἀποφάσεώς σου· ἐὰν ἀποφασίσῃς νὰ ἀγαπήσῃς τὸν ἐχθρόν σου, λυτροῦσαι ἐκ πάντων τῶν εἰρημένων κακῶν· ἐὰν ἐκριζώσῃς τὴν ἐχθραν ἀπὸ τῆς καρδίας σου, γίνεσαι περιχαρὴς, ἀόργητος, πρᾶος, ἀφοβος, ἀνεπιβούλευτος, ἡσυχος, εἰρηνικός, ἀτάραχος. Βάλλε ἔμπροσθέν σου ὅλα τὰ κακὰ, ὅσα ἐπισωρεύει σοι τὸ μῖσος τοῦ ἐχθροῦ σου, καὶ ὅλα τὰ καλά, ὅσα προξενεῖ σοι τοῦ ἐχθροῦ σου ἡ ἀγάπη, καὶ τότε βλέπεις ποῖόν ἐστι τὸ εὐκολώτερον, ἡ ἀγάπη ἢ τὸ μῖσος.

Σὺ λέγεις, ὅτι, ὅστις ἀγαπᾷ καὶ εὐεργετῆ τὸν ἐχθρόν αὐτοῦ, νομίζεται μωρός, καὶ γίνεται ὄνειδος ὅλου τοῦ κόσμου· λοιπὸν, κατὰ τοῦτόν σου τὸν λόγον, ὁ ἅγιος προφήτης Δαβὶδ, ὅστις ἠγάπα καὶ εὐηργέτει τὸν ἐχθρόν αὐτοῦ τὸν Σαοὺλ, ψάλλων ἐν κινύρα, καὶ καταπραῦνων τὴν δαιμονικὴν αὐτοῦ ζάλην, νομίζεται μωρός, καὶ ἐστὶν ὄνειδος ὅλου τοῦ κόσμου· λοιπὸν, κατὰ τοῦτόν σου τὸν λόγον, ὁ ἅγιος ἀπόστολος, πρωτομάρτυς καὶ πρωτοδιάκονος, ὁ Στέφανος, ὅστις κλίνας τὰ γόνατα παρεκάλεσε τὸν θεὸν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, τῶν λιθαζόντων αὐτόν, νομίζεται μωρός καὶ ἐστὶν ὄνειδος ὅλου τοῦ κόσμου· λοιπὸν, κατὰ τοῦτόν σου τὸν λόγον, οἱ θεοφόροι ἀποστολοὶ, οἵτινες « Λοιδορούμενοι, εὐλόγουν » διωκόμενοι, ὑπέφερον· βλασφημούμενοι,

1. Βασ.
16, 25.

Πράξ. 7,
60.

1. Κορ. 4,
12, 13.

παρεκάλουν » τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν, ἦσαν μωροὶ καὶ ὄνειδος ὄλου τοῦ κόσμου· λοιπόν, κατὰ τοῦτόν σου τὸν λόγον, ὁ Ἀθανάσιος, ὁ Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος, ὁ Χρυσόστομος, οἱ λοιποὶ ἅγιοι, ὅσοι ἠγάπησαν καὶ εὐηργέτησαν τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν, νομίζονται μωροί, καὶ εἰσὶν ὄνειδος ὄλου τοῦ κόσμου· ἡμεῖς ὁμῶς βλέπομεν, ὅτι ὄλος ὁ κόσμος νομίζει αὐτοὺς φρονιμωτέρους πάντων τῶν ἀνθρώπων, λογιζέται αὐτοὺς ἥρωας καὶ δοξάζει καὶ καύχημα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ ψάλλει καθ' ἑκάστην τὰ ἐγκώμια καὶ ἔπαινα τῆς ἀγιωσύνης αὐτῶν, εὐχόμενος, ἵνα γένηται μέτοχος τῆς τιμῆς καὶ δόξης αὐτῶν. Βλέπεις λοιπόν, ὅτι ἀδίκως συκοφαντεῖς ὄλον τὸν κόσμον; δύο, ἢ τρεῖς, ἢ δέκα, ἢ καὶ περισσότεροι ἀμαθεῖς καὶ διεφθαρμένοι ἀσυλλόγιστοι καὶ δοῦλοι τῶν παθῶν αὐτῶν, οἵτινες λέγουσιν, ὅτι, ἐὰν μὴ ἐκδικηθῆς τὸν ἐχθρόν σου, νομίζεσαι μωρός καὶ ὄνειδος ὄλου τοῦ κόσμου, αὐτοὶ εἰσὶν ὄλος ὁ κόσμος; οὐχί· αὐτοὶ οὐκ εἰσὶν ὄλος ὁ κόσμος, ἀλλ' ἡ μωρία καὶ τὸ ὄνειδος ὄλου τοῦ κόσμου καὶ ἡ αἰσχύνη πάσης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

Ἔρχομαι καὶ εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἰδιωμάτων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· ἰδίωμα πρῶτον καὶ κύριον καὶ οὐσιῶδες τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐστὶ τὸ εἰς αὐτὴν δοθὲν ὑπὸ θεοῦ λογικόν· τοῦ λογικοῦ ἰδίον ἐστὶν ἡ ὀρθὴ κρίσις· τῆς ὀρθῆς κρίσεως ἴδιον ἡ ἐκλογή τοῦ δικαίου· ὅτι, λοιπόν ἐστὶ δίκαιον, ἐκεῖνο οὐκ ἐστὶν ἐναντίον εἰς τὰ ἰδιώματα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀλλὰ προσφυές, οἰκεῖον, κατάλληλον καὶ φυσικόν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἀγάπη

ἐστὶν ἔργον δίκαιον, φανερόν ἐστιν, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἐναντίον, ἀλλ' οἰκεῖον τῷ ἀνθρώπῳ καὶ φυσικόν. Ἄλλ' ἢ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἀγάπη, λέγεις, ἐστὶν ἔργον δίκαιον; ναὶ· μὴ ταράττεσαι, πρὶν ἢ ἀκούσης τὴν ἀπόδειξιν· τάδε λέγει Κύριος· « Καθὼς θέλετε, » ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς » ποιῆτε αὐτοῖς ὁμοίως » Τί λέγεις; ὁμολογεῖς, ὅτι τοῦτό ἐστι δίκαιον; Ἐὰν ἀμφιβάλλης, ἐρώτησον πάσης θρησκείας ἀνθρώπων· ἐρώτησον χριστιανούς, Ἑβραίους, Μωαμεθίτας, εἰδωλολάτρας, ἐρώτησον πάντας, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀπίστους καὶ ἀθέους· πάντες ἐνὶ στόματι ἀποκριθήσονται σοι, ὅτι ὁ νόμος οὗτός ἐστι δίκαιος καὶ τῷ ἀνθρώπῳ κατάλληλος. Εἶπε οὖν τί θέλεις καὶ τί ζητεῖς παρὰ τοῦ ἐχθροῦ σου; εὐεργεσίαν ἢ καταδρομὴν; ὠφέλειαν ἢ βλάβην; τί θέλεις; ἵνα σε ἀγαπᾷ, ἢ ἵνα σε κατατρέχη; καθὼς θέλεις, ἵνα ποιήσῃ ὁ ἐχθρός σου ἐπὶ σοί, ποιήσον καὶ σὺ τῷ ἐχθρῷ σου ὁμοίως· « Καθὼς θέλετε, ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, » καὶ ὑμεῖς ποιῆτε αὐτοῖς ὁμοίως ». Σὺ θέλεις ἀναμφιβόλως, ἵνα ὁ ἐχθρός σου παύσῃ τὸν διωγμόν, τὴν καταδρομὴν, τὰς ἐπιβουλάς, τὴν ἔχθραν, θέλεις, ἐνὶ λόγῳ, ἵνα ἀγαπήσῃ σε· παῦσαι λοιπόν σὺ τὴν δυσμένειαν, λύσον τὸν δεσμόν τῆς ἔχθρας, καὶ ἀγάπησον αὐτόν. Βλέπετε πόσον ἡ ἐντολὴ τῆς πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἀγάπης μακρὰν ἀπέχει ἀπὸ τῆς ἐναντιότητος τῶν φυσικῶν ἰδιωμάτων, καὶ πόσον δικαία, ἐπομένως οἰκεῖα καὶ κατάλληλός ἐστιν εἰς τὴν ἀνθρώπινον φύσιν;

Ἄλλ' ἐὰν ἡ ἐντολὴ αὕτη ὑπάρχη οἰκειά καὶ κατάλληλος εἰς τὴν φύσιν, διὰ τί ἡ

Λουκ. 6,
31.

καρδία μου σφαδάζει ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ μου, καὶ ὄρμῳ, ἵνα θύσω καὶ ἀπολέσω αὐτόν; διότι ἡ καρδία μου οὐκ ἔχει τὴν ὑγεινὴν καὶ φυσικὴν αὐτῆς κατάστασιν, ἀλλ' ἔστιν ἄρρωστος καὶ διεσθαρμένη ὑπὸ τῆς κακίας μου. Διὰ τί ἡ ψυχὴ μου τοσοῦτον βιαίως ζητεῖ τὴν ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μου; διότι ἐστὶ γυμνὴ πάσης ἀρετῆς καὶ ἔρημος τῆς θείας χάριτος. Διὰ τί ὁ νοῦς μου πειθεῖ με τοσοῦτον ἰσχυρῶς, ἵνα μισῶ τὸν ἐχθρόν μου; διότι ἐστὶν ἐσκοτισμένος ὑπὸ τῶν παθῶν μου· διότι τὰ ἀμαρτήματα μου ἀμβλύνουσι τὴν διακριτικὴν αὐτοῦ δύναμιν· κατ' ἐκείνας τὰς ὥρας, εἰς τὰς ὁποίας ἠσυχάζουσιν ὀλίγον τῶν παθῶν μου τὰ κύματα, τότε ὁ νοῦς μου διδάσκει με, λέγων· Ἡ ἐχθρα βλάπτει τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, ἡ ἐχθρα ἐξαφανίζει σε· καταλλάγηθι τῷ πολεμίῳ σου, μετάβαλε τὸν ἐχθρόν σου εἰς φίλον· τοῦτο ὠφελεῖ τὴν ψυχὴν σου, τοῦτο εἰρηνεύει τὴν ζωὴν σου. Ἄλλ' ἕως οὗ νὰ ἀποφασίσω, ἐγείρεται τῶν παθῶν μου τὸ κύμα, τὸ ὁποῖον τὸν μὲν νοῦν μου σκοτίζει, τὴν δὲ θέλησίν μου διαστρέφει, ἐμὲ δὲ καταποντίζει.

Ἄλλ', ὦ ἄνθρωπε, ἵνα πληροφορηθῆς, ὅτι, μὴ θέλων ἀγαπήσαι τὸν ἐχθρόν σου, οὐδεμίαν ἔχεις ἀπολογίαν, ἔστω ἐξ ὑποθέσεως, ὅτι τοῦτο τὸ ἔργον ἐστὶ δύσκολον, ἐναντιοῦται εἰς τὴν γνώμην τοῦ κόσμου, καὶ μάχεται τὰ ιδιώματα τῆς φύσεως. Ὁ θεός, ὁ δημιουργὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων κτισμάτων· ὁ θεός, ὁ πλάστης καὶ κύριος καὶ δεσπότης τοῦ ἀνθρώπου· ὁ θεός, ὅστις δίδωσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ὑπαρξίν, τὴν ζωὴν,

τὴν τροφὴν καὶ ὅ,τι ἄλλο ἔχει ὁ ἄνθρωπος· ὁ θεός, ὅστις δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατήλθεν ἀπὸ τοῦ οὐφους τῆς θείας αὐτοῦ δόξης εἰς τὴν εὐτέλειαν τῆς ἀνθρωπίνης καταστάσεως, καὶ ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ γενόμενος ἄνθρωπος· ὁ θεός, ὅστις διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ ἀνθρώπου, ὡς βρέφος ἐκλαυθμήρισεν εἰς τὸ ἐν Βηθλεὲμ σπήλαιον, ὡς ἄνθρωπος ἔχυσε δάκρυα ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ εἰς τὸ μνημεῖον τοῦ Λαζάρου, ὡς δούλος ἔπλυνε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν· ἐκεῖνος, ὅστις δι' ἀγάπην τοῦ ἀνθρώπου παρέθηκεν εἰς τὰ θυσιαστήρια τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα καὶ τὸ αἷμα, ἵνα, μεταλαμβάνοντες αὐτό, μένωμεν διὰ παντός συνενωμένοι μετ' αὐτοῦ· ἐκεῖνος, ὅστις διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου ἔπαθεν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, ἐσταυρώθη ἐν μέσῳ δύο ληστῶν, ἐγεύθη ὄξους καὶ χολῆς, ἀπέθανε κρεμάμενος ἐπὶ σταυροῦ· ἐκεῖνος, ὅστις πάλιν ἔρχεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· ἐκεῖνος, ὅστις πρὸ καταβολῆς κόσμου ἠτοίμασε βασιλείαν αἰώνιον εἰς τοὺς ὑπακούοντας τὰ θεῖα αὐτοῦ προστάγματα· ἐκεῖνος, ὅστις ἐπὶ σταυροῦ κρεμάμενος εὐχήθη ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, δικαιολογήσας αὐτούς, καὶ εἰπὼν « Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶ-
Λουκ. 23, 34.
 » δασι τί ποιοῦσιν! »· αὐτός ἐστιν ἐκεῖνος, ὅστις προσάττει, ἵνα ἀγαπῶμεν τοὺς ἐχθρούς ἡμῶν·
 « Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ἀγαπάτε τοὺς ἐχθρούς
Ματ. 5, 44.
 » ὑμῶν ». Ἄρά γε αὐτός οὐκ ἔχει ἐξουσίαν, οὐκ ἔχει δικαίωμα, οὐκ ἔχει λόγον ζητῆσαι παρ' ἡμῶν διὰ τὸ συμφέρον ἡμῶν, καὶ τὸ δύσκολον, καὶ τὸ ἀντιμαχόμενον εἰς τὸν κόσμον, καὶ εἰς τὰ φυσικὰ ιδιώματα; ἔχομεν δὲ

ἀρά γε ἡμεῖς ἐξουσίαν, ἢ δικαίωμα, ἢ λόγον πρὸς τὸ μὴ ὑπακούειν εἰς τὸ θεῖον αὐτοῦ πρόσταγμα, κἂν δύσκολον, κἂν ἐναντίον ἡμῖν, καὶ ταῦτα πρὸς βλάβην καὶ ἀφανισμόν ἡμῶν; Ἐὰν δύσκολον, αὐτὸς ὁ τοῦτο προστάξας, παντοδύναμος ὢν, ποιεῖ οὐ μόνον τὸ δύσκολον εὐκολον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀδύνατον δυνατόν. « Τὰ ἀδύνατα, εἶπεν » αὐτός, « παρὰ ἀνθρώπους, δυνατὰ ἐστὶ » παρὰ τῷ θεῷ ». Ἐὰν, ἐναντίον τῆς γνώμης τοῦ κόσμου, αὐτὸς ἔδωκεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ εἰς αὐτὸν πιστεύοντος τὴν νίκην τοῦ κόσμου, διότι « τίς ἐστὶν ὁ νικῶν τὸν κόσμον εἰμὴ ὁ πιστεύων, ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν » ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ; » Ἐὰν, ἐναντίον τῶν ιδιωμάτων τῆς φύσεως, αὐτὸς, ὁ δούς τὰ ιδιώματα εἰς τὴν φύσιν, μεταβάλλει αὐτὰ ὡς βούλεται· ἢ ἀγνοεῖς, ὅτι καὶ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου μετέβαλεν εἰς σκότος, καὶ τὸ σκότος τῶν τυφλῶν μετέβαλεν εἰς φῶς, δούς εἰς αὐτοὺς ὄμματα; ἢ οὐκ οἶδας, ὅτι καὶ τὴν κῶφωσιν μετέβαλεν εἰς εὐηχοίαν, ἀνοίξας τὰ ὦτα τῶν κωφῶν, καὶ τὴν ἀκίνησίαν εἰς κίνησιν, δούς εὐκίνησίαν εἰς τοὺς παραλύτους, καὶ τὸν θάνατον εἰς ζωὴν, ἀναστήσας ἐκ νεκρῶν καὶ αὐτοὺς τοὺς τεταρταίους καὶ ὀδωδότας; Αὐτὸς, ὅταν μόνον θελήσωμεν, ἐπειδὴ οὕτως ἐπρόσταξεν, εὐκολύνει τὸ δύσκολον, δίδωσι τὴν κατὰ τῆς γνώμης τοῦ κόσμου νίκην, μεταβάλλει τῆς φύσεως τὸ ἴδιωμα ἀπὸ τῆς ἀνυποταξίας εἰς τὴν ὑπακοήν. Ποίαν λοιπὸν νόμιμον ἀπολογίαὴν ἢ κἂν πρόφασιν εὐλογοφανῆ ἔχη ἐκεῖνος, ὅστις, παρακούων τοῦ θεοῦ τὸ πρόσταγμα, μισεῖ τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ;

Ὁ φιλανθρωπότατος θεός, ὅστις προνοεῖ

οὐ μόνον διὰ τὴν αἰώνιον σωτηρίαν τῆς ψυχῆς ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πρόσκαιρον τῆς ζωῆς ἡμῶν εὐτυχίῃ κατάστασιν, θέλων ἀπαλλάξαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν μεγάλων κακῶν, ὅσα προξενεῖ ἢ ἔχθρα, ἔδωκεν ἐντολὴν ἀγίαν καὶ σωτήριον. « Ἀγα- » ἢ πατε, εἶπε, τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καὶ ἀγα- » θοποιεῖτε ». Εἰς τοὺς φύλακας τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ ὑπεσχέθη ἀνταπόδοσιν ἑκατονταπλάσιον. « Ἐκατονταπλασίονα λήψεται » ἐὺλογίαν πατρικὴν. « Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι » τοῦ πατρός μου » βασιλείαν αἰώνιον. « Κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν » βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου » ὑπεσχέθη χαρὰν δεσποτικὴν καὶ ἀνεκλάλητον. « Ἐἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου » ὑπεσχέθη μακαριότητα ἀτελεύτητον. « Μα- » κάριος ὁ δούλος ἐκεῖνος, ὃν ἔλθων ὁ Κύριος » αὐτοῦ εὐρήσει ποιῶντα οὕτως ». Εἰς δὲ τοὺς ἀγαπῶντας τοὺς ἐχθροὺς οὐ μόνον ταῦτα πάντα ὑπεσχέθη, εἰπὼν. « Καὶ ἔσχι » ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς », ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι ὑπέσχετο ἀνώτερον τούτων καὶ ὑπέρτερον, ἡγουν τὴν υἰοθεσίαν. « Καὶ ἔσεσθε υἱοὶ » ὑψίστου ». Ποία δὲ γλῶσσα ἀνθρώπινος δύναται νὰ παραστήσῃ εἰς πόσῃν δόξαν καὶ τιμὴν, εἰς πόσῃν χάριν καὶ ὕψος ἀναβαίνει ὁ καταξιωθεὶς γενέσθαι υἱὸς τοῦ θεοῦ; Τί λοιπὸν ἀποφασίζετε, ἀδελφοί; ὑπακούετε τὸ πρόσταγμα τοῦ παντοδυνάμου θεοῦ, ἢ μένετε στερεοὶ εἰς τὴν ὀλέθριον καὶ ψυχοφθόρον παράδασιν τῆς ἐντολῆς αὐτοῦ, μισοῦντες διὰ παντός τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν;

« Πᾶσα παράδασις καὶ παρακοὴ ἔλαβεν » ἐνδικὸν μισθαποδοσίαν.— Ἐὰν δὲ ἀθετήσας » τις τὸν νόμον Μωσέως, χωρὶς οἰκτιρμῶν

Λουκ. 18, 27.

1. ἰωάν. 5, 5.

Λουκ. 6, 35.

Ματ. 19, 29. αὐτ. 25, 34.

αὐτ. 21. αὐτ. 28, 46.

Λουκ. 6, 35.

ἔβρ. 2, 2. αὐτ. 10, 28.

» ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκη » ὁ καταπατήσας τὸ πρόσταγμα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ οὐχὶ ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν, ἀλλ' ἐνώπιον πάντων τῶν ἀνθρώπων, πόσης τιμωρίας ἐστὶν ἄξιος; Ὁ νόμος οὗτος

Ματ. 5, 44. « Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ἀγαπάτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν » ἐστὶ τοσοῦτον σαφῆς καὶ ἐκπεφασμένος, ὥστε οὐδὲ ἐξηγήσιν ἐπιδέχεται, οὐδὲ καὶ παραμικρὰν ἀμφιβολίαν ἐπιφέρει· ἢ τούτου ἐκπλήρωσις οὐκ ἐστὶ δύσκολος, οὐδὲ ἀντίκειται εἰς τὰ ἰδιώματα τῆς φύσεως· ἐπαινεῖ δὲ ὁ κόσμος τοὺς ἀγαπήσαντας τοὺς ἐχθροὺς, καὶ διὰ πολλῶν ἐγκωμιάζει ἐπαίνων· τοὺς παραβάτας τῶν ἐντολῶν τοῦ θεοῦ οὐδὲν ἕτερον περιμένει εἰμὴ πῦρ αἰώνιον, βρυγμὸς ὀδόντων, σκάλῃξ ἀκοίμητος, κόλασις ἀτελεύτητος· τοῦτό ἐστιν ἡ εὐαγγελικὴ ἀπόφασις. Τί λοιπὸν ἀποφασίζομεν ὅσοι μισοῦμεν τοὺς ἐχθροὺς;

Ἐὰν πιστεύητε, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος· ἐὰν πιστεύητε, ὅτι αὐτὸς ἔρχεται πάλιν κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς· ἐὰν πιστεύητε, ὅτι « οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες » ἀνίστανται,

Ἰωάν. 5, 29. ἵνα ἀπολαύσωσι τὴν μακαρίαν ζωὴν, « οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες », ἵνα κατακριθῶσιν εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν· ἐὰν πιστεύητε, ὅτι, ὅσοι ἀποθάνωσιν ἔχοντες τὴν ἐχθραν εἰς τὴν καρδίαν αὐτῶν, ἐκεῖνοι οὐ δύνανται στήναι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ἐπειδὴ ὁ θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, μόνοι δὲ ἐκεῖνοι βλέπουσι τὸ θεῖον αὐτοῦ πρόσωπον, καὶ μένουσι διὰ παντός μετ' αὐτοῦ, ὅσοι ἐκριζώ-

σωσι τὴν ἐχθραν ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτῶν, καὶ φυτεύσωσι πάλιν τὴν ἀγάπην, δεῦτε καὶ προσπέσωμεν ἐπὶ τοὺς πόδας τοῦ παντελεήμονος καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ κατανύξεως καὶ δακρύων ἐκβοῶντες πρὸς αὐτόν· Πανοικτίρμων Κύριε, δέσποτα φιλόανθρωπε, ἡμάρτομεν ἐνώπιόν σου· σὺ μὲν, διὰ τὴν ψυχικὴν ἡμῶν σωτηρίαν καὶ τὴν εἰρηνικὴν κατάστασιν τῆς προσκαίρου ζωῆς ἡμῶν, ἔδωκας ἐντολήν καὶ εἶπας « Ἀγαπάτε τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν » ἡμεῖς δὲ, πονηροὶ καὶ ἀνόητοι, περιφρονησαντες τὸ θεῖον καὶ σωτηριῶδες σοι πρόσταγμα, ἐμισήσαμεν τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν· Μακρόθυμε, δεῖξον εἰς ἡμᾶς τὰ ἔλεή σου· πολυεύσπλαγχνε, σπλαγχνίσθητι ἐπὶ τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν, ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς· ἡμεῖς δὲ ὑποσχόμεθά σοι, ὅτι καταλλαγὴν ποιήσομεν μετὰ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἀγαπήσομεν ἀλλήλους ὡς μέλη ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ σώματος, σοῦ τοῦ Κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐὰν τις εὐρίσκηται, ὅστις μὴδὲ νὰ ἀκούσῃ θέλει τὴν προσευχὴν ταύτην, μὴδὲ νὰ ὑποσχεθῇ ταύτην τὴν ὑπόσχεσιν, ἡμεῖς μὲν κλαίομεν νῦν καὶ θρηνοῦμεν ἐπὶ τῷ ἀπελπισμῷ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ τῇ αἰωνίῳ αὐτοῦ καταδίκῃ· ἐκεῖνος δὲ, ὅταν ἔλθῃ ἡ φοβερὰ ὥρα τοῦ πικροῦ θανάτου αὐτοῦ, βλέπων ὅσα νῦν ἤκουσε, μετανοήσει ἀνωφελῶς, καὶ κλαύσει ματαίως ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ αὐτοῦ. Μὴ γένοιτο, Κύριε!